

De plaats van Israël in de Nederlandse kerkordes

Hilbrand van Eeken

Wat hebben kerkordes en het denken over de verhouding tussen kerk en Israël met elkaar te maken? In eerste instantie zijn we misschien geneigd te denken: niet zo veel. Toch wordt er in verschillende Nederlandse kerkordes wel iets gezegd over Israël. In dit artikel ga ik eerst in op de vraag waarom het belangrijk is de bezinning in de theologie op de verhouding kerk en Israël terug te laten komen in de kerkorde. Vervolgens geef ik een kort overzicht in welke Nederlandse kerkordes hier iets van terug te vinden is.

Belang

Waarom zou je eigenlijk de relatie met Israël een plek willen geven binnen de kerkorde? Deze vraag heeft alles te maken met de relatie tussen ecclesiologie en kerkrecht en de relatie tussen Schrift en kerkrecht.

In *Inleiding tot de studie van het kerkrecht*¹ stelt G.D.J. Dingemans dat een kerkorde een in rechtsregels vertaalde ecclesiologie is. Daarmee bedoelt hij dat je aan een kerkorde kunt zien hoe een kerkgenootschap denkt over haar eigen wezen en gestalte. Nu is de verhouding tussen kerkrecht en ecclesiologie wel ingewikkeld. L.J. Koffeman² probeert met het beeld van een transformator inzichtelijk te maken hoe deze

verhouding naar zijn mening idealiter zou moeten zijn: Een transformator bestaat uit twee verschillende spoelen van koperdraad. Ze raken elkaar niet, maar beïnvloeden elkaar wel. Om een transformator te laten werken moeten de spoelen dicht bij elkaar gehouden worden, maar ze mogen elkaar niet raken anders ontstaat er kortsluiting. Bovendien zijn de spoelen niet gelijk, ze hebben beide hun eigen 'logica'. Zo moeten ook de theologie en het kerkrecht op elkaar betrokken zijn, maar theologie en kerkrecht hebben wel beide hun eigen karakter. Wanneer je ze één op één met elkaar verbindt, kan er makkelijk kortsluiting ontstaan.

In het genoemde artikel laat Dingemans zien dat je kunt zeggen dat voor tal van onderwerpen binnen de ecclesiologie dit vaak niet zo functioneert. Kerkordelijke teksten zijn soms duidelijk het resultaat van een compromis. Of kerkordelijke teksten worden niet makkelijk gewijzigd omdat gedacht wordt dat ze reeds de best mogelijke kerkorde hebben. Als we kijken naar de manier waarop Israël een plek heeft gekregen binnen de Nederlandse kerkordes, dan zien we dit ook terug. De weergave van de relatie met Israël in de kerkorde van de PKN is duidelijk een compromis tussen de bewoordingen van de oude Hervormde Kerkorde en de Gereformeerde Kerkorde van 2003.

Een voorbeeld van een kerkverband dat de tekst van de kerkorde niet makkelijk wijzigt is de Gereformeerde Gemeenten. Aan de tekst van de Dordtse Kerkorde wordt maar heel weinig gedaan. De

De kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken

Hilbrand van Eeken

- 1 Spijker, W. van 't, L.C. van Drimmelen (red.), *Inleiding tot de studie van het Kerkrecht*, J. H. Kok Kampen 1992 (tweede, herziene en aangevulde druk)
- 2 Koffeman, L.J., *Het goed recht van de kerk – Een theologische inleiding op het kerkrecht*, Kok Kampen 2009

Hervormde Kerkorde van 2001

1. Als Christus-belijdende geloofsge-meenschap gesteld in de wereld om Gods beloften en geboden voor alle mensen en machten te betuigen, vervult de Kerk, delend in de aan Israël geschonken verwachting van het Koninkrijk Gods haar apostolische opdracht in het bijzonder in het gesprek met Israël, door het werk der zending, door de verbreiding van het Evangelie en de voortdurende arbeid der kerstening van het volksleven in de zin der Reformatie.
2. De kerk zoekt het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende het Koninkrijk Gods en het getuigenis dat Jezus de Christus is.

Protestantse Kerk in Nederland

Artikel I, lid 1

De Protestantse Kerk in Nederland is overeenkomstig haar belijden gestalte van de ene heilige apostolische en katholieke of algemene christelijke Kerk, die zich, delend in de aan Israël geschonken verwachting, uitstrekt naar de komst van het Koninkrijk van God.

Artikel I, lid 7

De kerk is geroep gestalte te geven aan haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël.

Als Christus-belijdende geloofsgemeen-schap zoekt zij het gesprek met Israël inzake het verstaan van de Heilige Schrift, in het bijzonder betreffende de komst van het Koninkrijk van God.

noodzaak daar-van wordt niet ingezien. Maar wanneer je wel de theologie en het kerkrecht op elkaar betrokken wilt laten zijn, dan zul je wan-neer je als kerk theologisch ont-dekt hebt dat er voor de kerk een blijvende relatie met Israël is, dit ook terug moeten laten komen in de kerkorde. Het beeld van de transformator kan ons helpen te leren hoe dit kan. De verwoording van de relatie tussen kerk en Israël en wat dit betekent voor de kerkelijke struc-turen vraagt een eigen bezinning. Theologie en kerkrecht hebben ieder een eigen karakter. We kunnen nog een reden noemen waarom het belangrijk is dat de relatie met Israël een plek behoort te krijgen

in de kerkorde. Die reden komt voort uit het denken over de verhouding tussen Schrift en Kerkrecht. Algemeen heerst in de gereformeerde traditie de gedachte dat de bijbel en vooral het nieuwe testament gegevens bevat die van belang zijn voor het kerkrecht. W. van 't Spijker heeft hier behartigens-waardige dingen over geschreven in

zijn collegedictaat *Inleiding gereformeed kerkrecht*.³ Hij schrijft onder andere: “De bijbel wil in de situatie gesproken zijn en daar als Woord van God tot gezag komen, d.w.z. God zelf wil spreken. Deze modus van het Woord behoort maar niet bij een initiële fase, waarin het Woord een eigenwettige ont-wikkeling op gang heeft gebracht, het behoort bij ieder moment en bij iedere fase in heel het leven van de kerk: Spreek Here, uw knecht hoort. Hierin is het actuele karakter van het kerkrecht, in dit actuele spreken der Schrift. Het wordt gehanteerd door de Heilige Geest. De kerkelijke structuur wil de vorm zijn, waarin dit actuele spreken telkens weer geschiedt, het instituut, waarin het wonder altijd weer gebeurt. Instituut en gebeuren zijn op elkaar betrokken, zoals ambt en charisma, zoals gebondenheid en vrijheid. Tevens is dit instituut, deze structuur er, om altijd weer doorgang te verlenen aan dit spreken en voorrang aan dit gebeuren. Vrucht van het Woord wil het zijn en orde van het Woord.”

Wanneer wij de woorden van Paulus uit Romeinen 9-11 in onze tijd opnieuw hebben leren verstaan, mag dit niet zonder consequentie blijven voor het kerkrecht. Dat zou geheel tegen de aard van het gereformeerde kerkrecht zijn, dat het actuele spreken van de Schrift wil verdisconteren in het actuele karakter van het kerkrecht.

Overzicht

De eerste kerkorde in Nederland waarin de relatie tot Israël een plek heeft gekregen is de kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk uit 1951.⁴ Een bezinning over de relatie tussen kerk en Israël die ver terug gaat binnen de kring van deze kerken, krijgt hier

3 Spijker, W. van 't, *Inleiding Gereformeed Kerkrecht*, Apeldoorn z.j., ongepubliceerd collegedictaat

4 Een handig overzicht van de kerkgenoot-schappen en hun kerkordes in Nederland is te vinden op www.kerkrecht.nl.

een vaste plek binnen de structuur van de kerk.

In de kerken die een kerkorde hebben die beschouwd kan worden als een loot aan deze stam, heeft Israël zijn plek gehouden. Hierin gaat het om de kerkordes van de PKN en de Hersteld Hervormde Kerk. Tussen beide kerken is wel een groot verschil hoe in de praktijk handen en voeten gegeven wordt aan hetgeen hieromtrent in de kerkorde is vastgelegd. Binnen de PKN wordt op allerlei manieren geprobeerd hetgeen over de relatie kerk en Israël gezegd wordt in de praktijk te brengen. Binnen de Hersteld Hervormde Kerk is men hier nog niet aan toegekomen.

Binnen de kerken die een kerkorde hebben die beschouwd kan worden als een dochter van Dordt, vinden we als eerste de relatie met Israël terug in de kerkorde van de Gereformeerde Kerken in Nederland (vanaf 1959). De Christelijke Gereformeerde Kerken geven een plek aan Israël in de kerkorde vanaf 1967.⁵

In de kerkordes van andere kerken die een kerkorde hebben uit dezelfde traditie zoeken we tevergeefs naar artikelen rondom de relatie met Israël. Dit heeft verschillende achtergronden.

Binnen de Gereformeerde Gemeente heeft het te maken met de visie op de kerkorde. De tekst van de kerkorde wordt als bijna canoniek beschouwd en daar zal niet zomaar iets aan veranderd worden, hoewel er rondom de relatie tot Israël ook in dit kerkverband allerlei ontwikkelingen zijn.

Binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) heeft het een andere oorzaak. Daar heeft het meer te maken met het ontbreken aan diepgaande bezinning over de relatie tussen kerk en Israël binnen de breedte van deze

kerken. In 1951 is deze bezinning neergelegd bij de plaatselijke kerken en daar is het tot op de dag van vandaag blijven liggen. Deze lijn van denken vinden we zo ook nog terug binnen de Nederlands Gereformeerde Kerken en de voortgezette Gereformeerde Kerken.

Slot

Op grond van de belangrijke relatie tussen ecclesiologie en kerkrecht en de blijvende betekenis van de Schrift voor het kerkrecht is het van belang als een daad van gehoorzaamheid, in afhankelijkheid van het werk van de Heilige Geest, een mogelijkheid te zoeken om de relatie met Israël te verankeren in de kerkorde. In een aantal Nederlandse Kerkordes is dit ook gedaan, maar zeker niet in allemaal.⁶ Het vraagt inspanning om aandacht te houden voor de manier waarop deze verhouding onder woorden wordt gebracht en deze in pas te laten lopen met de theologische bezinning die in de kerk plaats vindt.

Gereformeerde Kerken in Nederland 1944 – 2004

Artikel 88 – Kerk en Israël, Editie 2003

1. De kerken zijn geroepen gestalte te geven aan de onopgeefbare verbondenheid van de gemeente van Christus met het volk Israël en te zoeken naar gelegenheid voor Joden en Christenen tot wederzijds getuige zijn.
2. Ten behoeve van dit werk benoemt de generale synode deputaten met de opdracht de kerken met adviezen te dienen en tevens namens de kerken deel te nemen aan het overleg tussen Joden en Christenen.

Bepaling bij artikel 88a van de kerkorde

De door de jaren heen gegroeide wederzijdse relaties formeel en in andere verbanden tussen Joden en Christenen biedt ruimte voor overleg en gesprek, waarin Christenen voor hun deel getuigen zijn in woord en daad van hun geloof in Jezus Christus als de levende Heer.

Christelijke Gereformeerde Kerken

Artikel 21 – Evangelisatie, Evangelieverkondiging onder Israël en Buitenlandse Zending

De kerken zullen zich met de verkondiging van het Evangelie richten tot hen die van het Evangelie vervreemd zijn alsmede tot Israël en de volken die nog niet voor het christelijk geloof zijn gewonnen. De bepalingen hierover worden door de generale synode vastgesteld.

⁵ Een mooi overzicht hiervan geeft M. Drayer in het artikel De CGK in de relatie Kerk-Israël, eerder verschenen in Kerk en Israël, dec. 1981

⁶ Zie voor een uitgebreid overzicht: Eeken, H. van, Plaats van Israël in de Nederlandse kerkordes, augustus 2010, ongepubliceerde scriptie in het kader van PAO-kadercursus Kerkrecht